

Вахненко Сергій Володимирович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: доцент кафедри
кримінального права Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних наук
Жук Ілона Василівна

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ АБО ТКАНИН ЛЮДИНИ, УЧИНЕНІ ЩОДО ЖИВОГО ДОНОРА

Кримінально-правова охорона трансплантації анатомічних матеріалів людини встановлена ст. 143 Кримінального кодексу (далі – КК) України, в якій закріплена відповідальність за порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини (ч. 1). В свою чергу, під таким порушенням слід розуміти недотримання або неналежне дотримання встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини чи вчинення в процесі пересадки анатомічних матеріалів людини дій, які прямо заборонені нормативними актами у сфері трансплантології. Порядок трансплантації органів або тканин людини в Україні встановлений як законами, так і підзаконними нормативними актами. Проте чітка вказівка в ч. 1 ст. 143 КК на порушення закону дає підстави стверджувати, що лише Закон України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» [1] (далі – Закон) та Основи законодавства України про охорону здоров'я [2] є тими нормативними актами, порушення яких тягне кримінальну відповідальність за ч. 1 ст. 143 КК.

Йдеться не про формальну невідповідність діянь винної особи порядку трансплантації, а лише про суспільно небезпечні діяння, тобто такі, які порушуючи порядок пересадки органів або тканин людини, обов'язково заподіюють шкоду або створюють реальну загрозу заподіяння такої шкоди об'єкту незаконної трансплантації. Незаконна трансплантація завжди вчиняється відносно донора або реципієнта, що дає можливість виділити окремі групи кримінально караних діянь, які входять до об'єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 143 КК: порушення порядку трансплантації органів або тканин людини, які вчинені відносно реципієнта; порушення порядку трансплантації органів або тканин людини, які вчинені відносно живого донора; порушення порядку трансплантації органів або тканин людини, які вчинені відносно мертвого донора.

До основних видів порушення порядку трансплантації органів або тканин людини, які вчиняються відносно живого донора, слід віднести такі діяння:

1) вилучення органів або тканин у живого донора без попереднього надання лікарем йому об'єктивної інформації, яка стосується вилучення фрагментів людського організму, зокрема, про можливі ускладнення для його здоров'я, а також про його права у зв'язку з виконанням донорської функції [3, с. 296];

2) вилучення органів або тканин у живого донора без попередньої згоди на таке вилучення. При цьому згода донора повинна бути: а) добровільною, тобто, даною свідомо без фізичного чи психічного насильства; і б) вираженою в письмовій заяві, яка підписується донором після надання йому об'єктивної інформації про можливі ускладнення для його здоров'я, а також про його права у зв'язку з виконанням донорської функції. Бажано, задля запобігання зловживань з боку медичних працівників, щоб лікар, який проводить інформування, не брав участі в трансплантації і не був лікуючим лікарем реципієнта [4, с. 336];

3) вилучення гомотрансплантатів без висновку консилиуму лікарів. Донор, як і реципієнт, повинен бути придатним за станом здоров'я до трансплантації. Для з'ясування цього факту Закон (ст. 6) вимагає обов'язково проводити всебічне медичне обстеження стану здоров'я донора на предмет придатності останнього до вилучення анатомічних матеріалів. Консилиум лікарів, який проводив медичне обстеження донора, складає мотивований висновок, у якому надає дозвіл або заборону на вилучення органів або тканин у донора [5, с. 46];

4) вилучення в донора органів або тканин, які заборонено вилучати. Правомірним вважається вилучення в живого донора лише одного з парних органів або частини органа, або частини іншого анатомічного матеріалу [1];

5) вилучення органів або тканин у осіб, у яких заборонено їх вилучати. Живим донором може бути тільки повнолітня дієздатна особа. У деяких державах світу, крім повнолітніх осіб, як донори можуть виступати неповнолітні особи в разі спасіння життя членів своєї сім'ї [7, с. 272];

6) порушення принципу оптимального захисту донора. Закон про трансплантацію дозволяє вилучати анатомічні матеріали в живого донора лише за умови, що шкода, завдана здоров'ю донора, буде меншою, ніж небезпека для життя, що загрожує реципієнту [1]. Прикладом порушення цього правила можна навести випадок, коли батьки для спасіння однієї дитини жертвують іншою;

7) порушення порядку констатації факту смерті людини. Після отримання згоди на вилучення анатомічних матеріалів у донора-група необхідно встановити факт смерті людини. Саме момент настання смерті розмежує посмертне та прижиттєве донорство [8, с. 184, 188];

8) інші порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, вчинені щодо живого донора. До таких порушень порядку трансплантації можна віднести вилучення органів або тканин людини в закладах охорони здоров'я, наукових установах, які неакредитовані в установленому порядку державою, порушення принципу колегіальності при вилученні анатомічних матеріалів у донора [5, с. 47] та ін.

Неправомірною констатацією смерті донора з метою подальшого вилучення в нього органів або тканин може бути наслідком як умисних, так і необережних дій. Зрозуміло, постає питання, чи охоплюються такі зловживання лікарів ч.1 ст.143 КК України, і чи не потребують вони додаткової кваліфікації за іншими статтями КК? Г.В. Чеботарьова пропонує кваліфікувати випадки помилкової констатації факту смерті, вчинені з необережною формою вини, лише як вбивство через необережність (ст. 119 КК України) [6, с. 178]. Така позиція не враховує, що консилиум лікарів, в даному випадку, порушуючи встановлені правила, неналежно виконує свої професійні обов'язки, тобто поверхнево, недбало, не в повному обсязі, не так, як цього вимагають інтереси його професійної діяльності, неправильно встановлює факт смерті особи, чим порушує порядок вилучення органів або тканин у донора, що є частиною порядку трансплантації. Тому такі дії, на нашу думку, вимагають в першу чергу кваліфікації за ч. 1 ст. 143 КК, але оскільки санкція цієї статті є більш м'якою, порівняно з санкцією ч.1 ст. 119 КК, то вимагається кваліфікація за сукупністю ч. 1 ст. 143 КК та ч. 1 ст. 119 КК. Якщо неправильна констатація смерті донора з метою вилучення в нього анатомічних матеріалів вчинена навмисно, такі діяння консилиуму лікарів є нічим іншим, як умисним протиправним заподіянням смерті потерпілому, та потребують кваліфікації за ст. 115 КК України.

Список використаних джерел

1. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини : Закон України від 16.07.1999 р. № 1007–XIV. Голос України. 1999. (№ 41).
2. Про основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 10.06.2018. Голос України. 1993. (№ 4). Ст. 19.

3. Гринчак С. В. Кримінальна відповідальність за незаконну трансплантацію органів або тканин людини: навч. посіб. Харків : Право, 2011. 296 с.

4. Дргонец Я., Холлендер П. Современная медицина и право : Пер. со словац. М. : Юрид. лит, 1991. 336 с.

5. Мазур Н. А. Основные принципы правового регулирования и документальное сопровождение трансплантации в Украине. Трансплантологія. 2004. (№ 3). С. 46–47.

6. Чеботарьова Г. В. Проблема правового регулювання донорства органів в Україні. Часопис Київського ун-ту права. 2002. (№ 4). С. 178.

7. Малеина М. Н. Человек и медицина в современном праве : учеб. и практич. пособие. М. : БЕК, 1995. 272 с.

8. Жалинская А. А. Дискуссии по поводу законодательства о трансплантации: Государство и право. 1998. (№ 4). С. 184–188.